

Egy másik vád Minas Barun személyiségére vonatkozott, ambiciózus volt, magasabb rendűnek érezte magát. Antalffy püspök szerint „*vardapet*”-nek, azaz dokornak szólíttatta önmagát és püspökként tevékenykedett. Több vád pénzügyekre vonatkozott, részben ugyanis igényt tartott Virziresco korábbi jövedelmeire, melyek nem illették meg őt. Részben bűntársakkal együtt jogtalanul szerzett pénzt, amely szerinte munkája miatt azonban megillette őt.

Egy vád szerint vérrokonság harmadik fokán álló személyeket adott össze, ezzel házasságjogi problémákat is előidézett. A hatodik és hetedik vád a papi szolgálatra vonatkozott. Az informátor szerint nem nagyon prédikált, sőt a házába fogadott egy özvegyasszonyt. A kedvezőtlen kép után Minas Barunt egész másképp ismerhetjük meg, ha saját leveleit olvassuk. Ezekben ugyanis a népéért aggódó, igazi lelkipásztor képe jelenik meg. Abból a levélből, melyet Erdélybe való megérkezése után küldött Rómába, megtudjuk: Szamosújváron tevékenykedett, ahol minden vasárnap igyekezett a népet a hit misztériumaiba bevezetni, tanítva a papokat és a fiatalokat. Egy későbbi levelében azonban már védekezik a bíborosok előtt az őt ért támadások miatt. Ekkor már tudta, hogy viták és kétségek vannak a személyét illetően. Kifejtette ebben a levélben azt is, hogy csak Istennek tartozik felelősséggel, annak ellenére, hogy Rómától messze lakik, bízik abban, hogy méltóságát vissza tudja szerezni. Küldetésének problémáit a nép tehetetlenségéhez kötötte. Szerinte a róla alkotott negatív kép az irigység miatt alakult ki.

A Propaganda Kongregáció levéltárában található Minas Barun-tól egy kérvény is, amelyben könyveket kért a Szent Kongregációtól a hivatali feladatok ellátására és az örmény lelkek javára. Ezzel művelődéstörténeti hatással is szolgált a misszionárius. Ezek a könyvek ma rendszerint megtalálhatóak az erdélyi - erzsébetvárosi, szamosújvári és gyergyószentmiklósi - örmény könyvtárakban. 1733-ban már a bécsi udvarban tevékenykedett és az erdélyi örmények ügyeiben próbált segíteni, amely hatásos is volt: az erdélyi örmény társadalom sok kiváltság megszerzését köszönheti Minas Barun bécsi tevékenységének.

Minas Barun megítélése érdekes, mert sajátos és ellentmondásos misszionáriusi tevékenységet folytatott. Rajta keresztül alapjaiban lehet megismerni azt a helyzetet, amely Oxendius Virziresco halálát követően alakult ki az erdélyi örmény katolikus egyházban. A Propaganda Fide levéltárának gazdag anyagát felhasználva a továbbiakban részleteiben is ábrázolható az erdélyi örmények egyházának - eddig még csak főbb vonalaiban ismert - története.

(Elhangzott a Fővárosi Örmény Klub 2005. szeptember 15-i klubestjén.)

* * *

Ozsváth Judit

Jelenben szólaló múlt

(1. rész)

Nagy elődök nyomában Szakács Endre szórványlelkésszel

Alig harminc kilométer a hossza annak az útszakasznak, amelyik Kidét, Válaszatat és Bonchidát köti össze Közép-Erdély térképén. A Kolozsvár és Szamosújvár közötti három kicsi település egyike nek bejáratánál vagy központjában sem találunk semmiféle különlegességre utaló jelzést, így talán a legtöbb arra járó teljesen gyanútlanul halad át rajtuk. Pedig e három kicsi helyhez az elmúlt évszázadban három olyan nagy erdélyi egyénisége (is) köthető, mint *Nyíró József*, *Wass Albert* és *Bánffy Miklós*. Szolgálati, születési vagy lakhelyük tette „szomszédokká” őket korábban, ma pedig a könyvesboltok polcain szép számban sorakozó köteteik őrzik ilyenfajta viszonyukat. Bár ismerettségükről, barátságukról nem tudósítanak a krónikák, ma már jól tudjuk, sajátos erdélyi életérzésük rokonítja őket.

A vidékre *Szakács Endre*, a szamosújvári örmények plébánosa hívta fel figyelmemet, aki városi közössége mellett ennek az értékes szórványnak a katolikusait is pasztorálja. „*Jelenük elég szomorú, jövőjük talán nincs is az ottani katolikusoknak, és szinte ugyanígy áll ez protestáns oldalon is. Van viszont egy közös szellemi-lelki örökségünk, amely mindenképpen főhajtásra és továbbörzésre kötelez bennünket*” - mondja. Ezekbe a gondolatokba kapaszkodva indultunk hát el e három kis településre, s a tájakkal, embekekkel, templomokkal, romokkal, régi újságokkal és iratokkal való találkozásokkal tarkított utunk végén vettük csak észre, nemcsak földrajzilag, de az időben is körutazást tettünk.

Borongós nyáreleji nap délelőttjén tervezzük meg utunkat a szamosújvári örmény katolikus plébánia irodájába, melynek során kettős célt kívánunk követni: a három szellemi nagyság emléke előtt tisztelegve körbelátogatjuk a hozzájuk kötődő helyszíneket, egyúttal utánajárunk, milyen volt a múltban, illetve milyen ma a települések katolikusainak élete. Utóbbiról kalauzom tud a legtöbbet, mert - ahogyan emlegeti is - előbb volt a szórványban élők papja, mint az örmények plébánosa. Beszédéből tisztán kitetszik, nemcsak jól ismeri, de szereti is kevéske övét.

Tervünk szerint először *Kidébe* indulunk, az esik legmesszebb a főúttól, majd visszafelé megállunk *Válaszúton* és *Bonchidával* zárjuk a kört. Több mint félórányi utazás vár ránk, miközben szórványlelkészi munkájáról van alkalmam kérdezni papvezetőmet. Szakács Endre szerény ember, talán túlságosan is az. Olyannyira nem szeret magáról beszélni, hogy néha az egyes szám első személyt sem használja... „*Min-den Szent Fölségét dicséri, Endre kicsike, egészen kicsike*” - szokta mondogatni. Most sem egyszerű szóra bírnok, de végül csak megadja magát, és röviden válaszolgat.

- Pappá szentelésemtől, 1992-től, másfél éven keresztül tömb-katolikus egyházközségekben voltam segédlelkész *Brassóban* és *Gyimesközéplekon*, majd 1993 és 1999 között *Nagyszébenben*. Már itt jártam a szórványba, hiszen *Szebenben* a segédlelkésze a szórvány. Sok templom van, a vidék is vegyes, a magyaron kívül románul és németül is kellett beszélni, illetve misézni. Volt tehát már tapasztalatom ilyen téren. S akkor a főegyházmegye vezetősége Bonchidára helyezett... Hat éven keresztül megszoktam és megszerettem azt a részt, nem volt könnyű eljőnnöm. Itt sokkal mostohább körülmények fogadtak, ez a szórvány „*még szórványabb*”, mint a szebeni. *Kovács Árpád* elődőmmel egy nap alatt körbeutaztuk a falvakat, és már kezdtem is a munkát.

- **Hány egyházközséget jelentett ez akkor?**

- Négy plébániát és több filiát: Bonchidát a választói leányegyházközséggel, Kidét a páncélcsehi filiával, Magyarzarvaskendet Köblössel, Alsó- és Felső-Tok falvakkal, meg Esztény községgel és a széki plébániát, filia nélkül. Amíg nem ismertem a környéket, térképpel jártam a Kis-Szamos völgyét. Nagyon nagynak éreztem a kihívást: sokféle ember, idegen táj, a csíki embernek szokatlanul „lapos” vidék... Tulajdonképpen ezzel egyidőben kezdődött papi önállóságom. Az elődőmtől örökölt programot próbáltam folytatni, amely vasárnaponként négy szentmisét jelentett. Számomra rettenetesen kimerítő volt, ezért átszerveztem kicsit a dolgokat. És lassan belejöttem, örömmel végeztem. A beilleszkedésben sokat segített *Bakó Gábor* ferences testvér, aki a szamosújvári örmények és a római katolikusok plébánosa volt. Amikor úgy tűnt, nehezebb az élet, göröngyösebb az út, jó volt nála megpihenni. Többször megfordultam az örmény plébánián és így nagyjából megismert a közösség. Amikor felszámolták a ferences jelenlétet Szamosújváron, Gábor testvérnek költöznie kellett, az örmények pedig saját papot kértek, mégpedig engem. *Jakubinyi György*, az örmény-katolikusok apostoli kormányzója el is fogadta kérésüket. Én a szórvány megtartása mellett vállaltam az új szolgálatot. Nem akartam róluk lemondani. Csak Széket adtam át a velem egyidőben Szamosújvárra érkezett Küsmödi Attilának. Nem szeretem a nagy szavakat, de nem tudom másképpen mondani: *sajátos hivatásomnak érzem a szórvány-pasztorációt.*

„**Mindannyian tudjuk, hogy ez a falu halálra van ítélve**”

Szemerklő esőben térünk le Válaszúton a Borsa-völgye felé. Mintha az égiek porolnák le a festői szépségű tájat, az esőtől élénkebb színekben pompázó természettel nem tudunk betelni. Hangulatosombok között vezet utunk, Borsán és Csomafáján áthaladva több „*pléh-Krisztussal*” találkozunk, talán mégis csak illene „köszönni” nekik - tűnődöm...

- Kidének régen saját plébánosa volt. Az 1990-es évek elején Bonchidához csatolták, azóta nem lakik már ott katolikus pap. Ennek ellenére az egész szórványban tapasztalható, hogy úgy gondolkoznak a hívek, mintha helyben lakó lenne a lelkész. Tizenhét kidei hívem nehezen tudja elfogadni, hogy - például -Úrnapján nincs náluk szentmise. Mert „mindig” szokott lenni körmenet, és szentségi áldás is... Lassan meg kellett érteniük, hogy mindenfelé nem érkezem el; persze Kidében is megtartjuk az ünnepet, de néha más napra helyezzük át.

Zárt völgyben élnek itt az emberek, ezért saját értékeikre talán büszkébbek, mint a többi szórvány-falu lakói. Oktatásügyi szempontból valamikor szórványközpontnak számított Kide, nyolcosztályos iskolájuknak bentlakása is volt. Azokban az időkben még nőtt a népesség, ma már sajnos csak apad... Vendégszerető emberek, mindig örömmel fogadják a látogatókat, boldogan mesélnek gazdag múltjukról. Elődöm, Kovács Árpád az Illyés Alapítvány támogatásával 30 személy befogadására képes lelkigyakorlatos házzá alakította át a plébánia épületét. Nyaranta lelkigyakorlatokat és különféle táborokat szerveznek. Sajátos

csendje van Kidének, amit a városokban vagy a forgalmas utak mentén fekvő településeken nem lehet megtalálni.

A tisztító, frissítő hatású eső közben elapad - legalább nem lesz sár - gondolom, de a faluba érkező szertefoszlanak efféle reményeim. Gyönyörű fekvés, csend, minden úgy van, ahogyan kalauzom előre jelezte, csak éppen a sár hatalmas. Van itt valami más különlegesség - állapítom meg gyorsan, minden ház és minden kerítés kőből van, sajátos organikus harmónia sugárzik a faluból, de bármennyire is tetszik, nem tudok sokáig gyönyörködni benne. Eltelik néhány perc, mire észreveszem, hogy miközben a nem éppen ehhez a terephez választott cipőmmel, nadrágommal - azaz saját magammal - foglalkozom, Szakács plébánost egyáltalán nem zavarja a minden utat vastagon betakaró sártenger. „*A sárban élők előtt földig hajolok*” - jut eszembe korábbi mondása, és kellőképpen meg szégyellem magam.

Végre itt vagyok. Nem ismerek senkit, senkivel semmiféle szálak össze nem kötnek a kíváncsiságon kívül. Társtalan, idegen, független vagyok a három erdő közé tévedt, sötét völgy fejében a világtól elzárt kis magyar faluban. A házaknak semmi köze sincs az emberekhez. Úgy vannak a görbe dombokon, hajtásokon elszórva, mintha a kőkorszakból maradtak volna vissza. Nyers természésklából vannak összerakva, vakolatlanok, és fekete zsúpszalmából magas tetőt kontyoltak nekik. Kietlenül, furcsán hatnak. Négy templom és három pap imádkozik benne, nyolcszáz lélek lakja. Rátarti nemesemberek, kiknek elődei a dobokai várban Izabella királynőnek voltak ajtónállói. A házak körül sötét gyümölcsösök húzódnak majdnem az erdőig, amelyek májusi virágzaskor fehér misztikumba borítanak mindent.

Nyíró József: Isten igájában

Vezetőm Horváth István gondok háza előtt állítja meg járművét, előzetesen megbeszélték, innen kezdve ő lesz a kalauz. Kovácsmunkáját hagyja félbe a nyugdíjas ember, hogy szűk pátriája bemutatására induljon velünk.

- Falunk körülbelül 150 főt számláló lakossága öt felekezethez tartozik - meséli cseppet sem egyszerű gyalogtúránk közben. - Száztíz lehetnek a reformátusok, nekik helyben lakó papjuk van, az unitáriusok nagyjából ugyanannyian vannak mint mi, kicsit kevesebben a baptisták és nagyon kevés a betelepült ortodox. Itt csak földművelésből lehet megélni. Kis tejszarnokunk is van, de annak csak addig lesz értelme, amíg be nem lép az ország az Unióba. Most 58 tehén van a faluban, régen pedig 820 is volt. Bizony zajos volt régen ez a kis település...

Négy éve már iskolánk sincs, pedig az én fiam még itt járta a nyolc osztályt. Ma már egyáltalán nincs ifjúságunk. Akik maradtunk, azért még tartjuk az ünnepeinket, szüreti bálra, Jézus Szíve búcsúra vagy a másvallású testvérek ünnepeire összegyűlünk, eljönnek a gyermekeink is. Népviseletünket, szokásainkat őrizzük ma is. De mindannyian tudjuk, hogy ez a falu halálra van ítéelve. Ceausescu idejében megijedtünk, hogy le akarják bontani, most meg látjuk jól, meghal ez magától is. Nincs pénz útjavításra és másra sem. Egyedül kőben vagyunk gazdagok, a föld itt valóságos kőbányát rejt, ezért nálunk elsősorban kőből építkeznek. Van egy nevezetes kösziklánk, azaz „*kőlyukunk*” is, de erről nem lehet innen, lentről beszélni, azt látni kell! - mutat az egyik magaslatra a gondok.

És már kapaszkodunk is a vizes fűvel borított dombra. Közben megtudom, a kis kőbarlanghoz fűződő, vélt vagy valós történet a tatárjárás idejéből való. Ekkor ugyanis ide menekült a falu népe, és kis kapuval zárta el az ellenség útját. A kapu nyomai ma is láthatók. Csak a lyuk fölötti repedéssel nem számoltak, ez előtt tüzet raktak a támadók, s a beáramló füsttől egy leány kivételével mind megfulladtak, az ő életét a szája köré csavart hosszú haja mentette meg. Kiáltozott, így észrevették őt a tatárok, kihozták és egy ló farka után kötve kínozták halálra.

A kis barlang előtti füves rész a régmúlt időktől kedvenc kirándulóhelye a helyieknek, meséli Horváth István, s a magaslatról érezhető büszkeséggel mutogatja kis faluja templomait, utcáit.

- Tetszik látni, olyan, mintha egy gödörben lenne Kide, oda nem jön be sehonnán a víz, csak kifelé megy tőlünk. A házak pedig kört formáznak, innen nézve kis fészekre hasonlít a falu.

- **A fészekből messzire „repülőket” meg lehet érteni?** - kérdezem, mintha nem tudnám a választ...

- Én nem értem meg őket. Nem tudom, mi lehet értékesebb számukra más országban, mint itteni otthonuk csendje, a források hideg vize, a jó levegő... Az öcsém sok országban járt, de ő is azt mondja, ilyen táj, mint itt Erdélyben, sehol nincs. Elhagyni lehet, de elfelejteni sohasem.

- **Milyen a kevéske katolikus élete a faluban?**

- Hitünkhöz-templomunkhoz ragaszkodunk. És a papunkhoz is. Tudjuk, hogy mi vagyunk az „elveszett báránka”, de azt írja a Szentírás, hogy a jó juhász elhagyja a 99-et, és az egyetlen eltévedtet is megkeresi. Ugye plébános úr? - szól oda a tócsákat kerülgető papnak.

- Hát igen. Lehetőségeimhez, erőmhöz képest igyekszem jelen lenni maguk között. Az év végi hálaadáskor ugyanígy szoktam megköszönni örmény híveimnek, hogy lehetőséget biztosítanak számomra a „századik juhocska” támogatására.

- Ez így van jól, plébános úr!

A dombról leereszkedve a hangulatos kis katolikus templomot és az emeletes ágyakkal, jól felszerelt konyhával, fürdőszobával berendezett paplakot tekintjük meg. Az egyházközség történetét bemutató, 1967-es keltezésű jegyzet is előkerül. Ebből tudjuk meg, hogy a plébánia alapítási éve ismeretlen, de 1595-ben már biztosan fennállott. Ekkor unitáriussá lett az egész község, alig 30 évvel később, Bethlen Gábor alatt pedig reformátussá. Azóta a reformátusok tulajdonában van a régi, gótikus stílusú volt római katolikus templom a plébániaépülettel. A katolikus plébániát csak 1766-ban állították vissza, a kidei és a vidéki római katolikus hívek kérésére. A plébánia megszervezője és újraalapítója *P. Bereczky Romuald* ferences szerzetes volt, aki saját javadalmából építtetett kis templomot (imaházat) a híveknek. (Ez az öreg épület ma is fennáll a jelenlegi templom mellett.) A vidéki urak és egyházi személyek segítségével sikerült aztán 1824-ben a mostani templomot megépíttetni. A jelenlegi paplak 1907-ben épült a Státus és a helyi hívek adományából. Különösen kiemeli a feljegyzés a 20. század elején élt *Szenkovits Albert* lelkipásztor templom- és plébániakorszerűsítő munkáját. Ő a szépen gondozott templomkertben lelt végső nyughelyet, *Nyíró Veronka*, a falu másik plébánosa (a későbbi író) fiatalon elhunyt húga mellett. Horváth István csak másoktól hallott Nyíró Józsefről, ő már nem ismerte. Annyit tud viszont, hogy a falu népe szép emlékeket őriz róla, szerették, mert ő is szerette az embereket. Papként tisztességgel szolgált, de kilépése után is a faluban maradt pár évig. Felesége itt szülte első gyermeküket, ő pedig egy malmot vásárolt és molnárként kereste kenyerét.

*Mindenük voltam. A betegek jobban bíztak bennem, mint az orvosban. Megtörtént, hogy amikor kötelességszerűen meg akartam gyóntatni, akkor derült ki, a beteg más vallású. Senki komoly ügyben nem határozott, mielőtt tanácsomat ki nem kérte, és soha senkinek életemben rosszat nem tettem, nem is akartam. A tiszta élet boldogságában úgy akartam meghálálni a régóta vágyott szeretetet, hogy kijavítottam magamnak a „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” parancsot így: **Jobban szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!***

Alig telt el pár hét, már minden kicsi ház titkát ismertem, és a bizalom szép boldogságát elnyertem. Egyik vasárnap meg is mondtam nekik:

Én csak most lettem igazán pap általatok Krisztusban, szeretett híveim. Engem nem a püspök szentelt fel, hanem a ti szenvedésetek, mert a legszebb szertartás letörülni, ha egyetlen könnyet is. Hiszen olyan világ van, hogy még a madár is a tojását csőrében tartja, hogy a veszedelem elől minden pillanatban menekülhessen, és földre szorított szájjal kiált az anya, a hitves, a gyermek, hogy a ki tudja, hol, idegenben eltemetett fiú, férj, apa meghallja. Nem a chrisma, nem a fák olaja, hanem az emberek drága kenete, a verejték az én papavató szerem. A meggyalázott emberi test az én oltárom, és a sok keserűség kelyhem. Kenyerem? Az nincsen a Krisztus testén kívül. Ornátusom a szegénység. Testestül, lelkestül a tietek vagyok, és híjjátok szántani, kedveseitek sírjára virágot ültetni, vagy sírni segíteni, küldjetelek levélként ki a harcterekre, hívjatek bármikor keresztet hordozni, én veletek vagyok a világ végezetéig...

Nyíró József: Isten igájában
(Folytatjuk)

* * *